

Handreiking Religie

Omgang met religie op COA-locaties

datum: 15 mei 2017
bedrijfsonderdeel: Unit Uitvoeringsprocessen
versie: 0.4

Inleiding

Het COA is een *politiek en religieus neutrale* organisatie. Wat kan en mag er dan wel en wat misschien juist niet als het om religie¹ gaat? Wat betekent deze *neutraliteit* in de praktijk van het wonen en leven op een COA-locatie?

De Handreiking Religie biedt COA-medewerkers een houvast of denkrichting in situaties waar **de (uiting van) religie van een bewoner** een rol speelt. De Handreiking zal in veel gevallen geen pasklare oplossing bieden omdat de materie daarvoor te complex is en om maatwerk vraagt.

Uit de huidige praktijk op de locaties blijkt dat er niet veel signalen zijn dat religie een prominente rol speelt bij incidenten, ongeregelde en/of vragen aan COA-medewerkers. In de praktijk kunnen COA-medewerkers en bewoners elkaar veelal goed vinden om een voor iedereen veilige en prettige situatie in de opvang te creëren en behouden met oog en ruimte voor ieders overtuiging/geloof.

Visie COA op begeleiding bewoners naar goede toekomst

Deze Handreiking past in de visie van het COA voor de komende jaren, zoals opgetekend in het visiedocument '[Veranderend speelveld](#), richting voor de toekomst 2017-2018'. De samenwerking met en betrokkenheid van organisaties als gemeenten, vrijwilligersorganisaties en vele andere partners is blijvend nodig voor een effectief en samenhangend pakket van faciliteiten voor bewoners. Het COA wil nog hoogwaardiger begeleidingswerk leveren en oplossingen realiseren die voor de bewoners van de locaties de kans vergroten op een goede toekomst.

COA-medewerkers en religie

Voor informatie over COA-medewerkers en religie wordt verwezen naar de gedragscode: "*COA-medewerkers, stagiaires en vrijwilligers die bij het COA werkzaamheden verrichten onthouden zich van het actief uitdragen van geloofs- en/of politieke overtuigingen aan bewoners.*"²

De begrensende factoren voor het 'actief uitdragen' van religieuze uitingen liggen bij:

- de uitingen mogen niet discriminerend zijn;
- de belangen van de bewoners mogen niet in het gedrang komen.

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 vermeldt algemene kaders over het belang van religie.

Hoofdstuk 2 gaat in op wat het betekent dat het COA een *politiek en religieus neutrale* organisatie is. In hoofdstuk 3 worden praktijkvoorbeelden gegeven, waar mogelijk voorzien van een handelingsadvies. Deze adviezen zijn soms algemeen gesteld, zodat locaties in de concrete situatie zelf een nadere afweging kunnen maken om tot een bevredigende oplossing voor alle partijen te komen.

¹ In deze Handreiking gebruiken wij 'religie' als overkoepelende term voor 'godsdienst en levensbeschouwing'.

² *Gedragscode* (versie december 2014, artikel 3.1.9)

1. Algemene kaders m.b.t. religie

1.1 Aard van religie

Religie kan zeer bepalend zijn voor de manier waarop mensen in het leven staan. In diverse definities van religie staan dan ook aspecten als

- wat mensen ten diepste beweegt;
- een interpretatiekader voor ervaringen;
- een gevoel van afhankelijkheid van een andere, grotere, diepere werkelijkheid;
- een visie op hoe de wereld en hoe mensen zouden moeten zijn of handelen.

1.2 Invloed van religie

Religiositeit is nauw verweven met iemands identiteit en kijk op de wereld. Religie kan grote invloed hebben op gedrag en welbevinden van bewoners.

Een aantal voorbeelden ter illustratie:

- Asielzoekers kunnen hun komst naar Nederland duiden als de wil van God;
- Bewoners kunnen medische klachten zien als straf van God;
- Bewoners kunnen uit landen komen waar religie nauw verweven is met het dagelijkse leven. In Nederland is dat veel minder. Bewoners kunnen hierdoor een gevoel van vervreemding en ongemak ervaren;
- Bewoners kunnen in Nederland makkelijker hun religie verlaten of van religie veranderen;
- Bewoners kunnen steun vinden in het uitvoeren van religieuze rituelen;
- Bewoners (en COA-medewerkers) kunnen ervaren dat religieuze opvattingen over wat goed en fout is, botsen met fundamentele democratische waarden, zoals gelijkwaardigheid en vrijheid van religie en levensovertuiging.

1.3 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

De Grondwet en internationale verdragen geven de juridische kaders aan waarbinnen het COA kan omgaan met religie binnen de opvang.

In artikel 6 van de Grondwet is vrijheid van godsdienst en levensovertuiging vastgelegd³ en in artikel 1 wordt benadrukt dat deze vrijheid geldt voor allen die zich in Nederland bevinden, dus ook voor bewoners van COA-locaties.

Ook in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM),⁴ het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten (BuPo-verdrag)⁵ en het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie⁶ is vrijheid van godsdienst en levensovertuiging opgenomen.

³ Grondwet artikel 6.1 *Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.*

⁴ EVRM artikel 9.1 *Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als privé zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uitdrukking te brengen in erediensen, in onderricht, in praktische toepassing ervan en in het onderhouden van geboden en voorschriften.*

⁵ BuPo, artikel 18, <http://wetten.overheid.nl/BWBV0001017/1979-03-11>

⁶ Handvest artikel 10

Inperking vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

De Grondwet en het EVRM bieden de overheid ruimte om de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging bij wet en alleen in specifieke gevallen te beperken. De overheid mag daartoe wetten opstellen ter bescherming van de gezondheid, ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden, of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.⁷ Een voorbeeld van zo'n beperkende wet is een wettelijk verbod op het dragen van gezichtsbedekkende kleding in bepaalde ruimten. Zie hiervoor ook deze [Pleinpagina](#).

2. COA is een *politiek en religieus neutrale organisatie*

In de huisregels⁸, de gedragscode⁹ en het bezoekersreglement¹⁰ staat vermeld dat het COA een *politiek en religieus neutrale organisatie* is. Dit houdt onder andere in dat:

- politieke en religieuze activiteiten die inbreuk plegen op de persoonlijke levenssfeer van (andere) bewoners niet zijn toegestaan;
- het COA geen bepaalde religie uitdraagt of bevoordeelt t.o.v. andere religies.

Neutraliteit betekent *niet* dat religieuze uitingen op COA-locaties verboden zijn.

Specifieke leefomgeving bewoners in COA-opvang

Bewoners in de opvang bevinden zich in een kwetsbare positie. Het kan voor gelovigen van groot belang zijn om hun religie uit te kunnen oefenen binnen de opvang.

Vanwege deze kwetsbare positie zijn bewoners soms ook gemakkelijker beïnvloedbaar waar het religie betreft. Het COA moet alert zijn op personen die zich qua religie dwingend of confronterend opstellen tegenover bewoners.

Daar komt bij dat bewoners in de opvang veelal in een gezamenlijke leefruimte wonen met beperkte mogelijkheden om zich af te zonderen als daar aanleiding toe is.

Onderhoud goede relaties met lokale religieuze organisaties

Het is van belang dat een locatie (ook vanuit de locatiemanager) goede relaties onderhoudt met de lokale religieuze organisaties. Bewoners kunnen dan adequaat naar de juiste organisaties buiten de locatie worden doorverwezen. Het kan de integratie van bewoners bevorderen als zij kennismaken met religieuze instellingen en de mensen die daaraan verbonden zijn.

Suggesties om hier invulling aan te geven zijn:

⁷ Grondwet artikel 6.2

EVRM artikel 9.2

⁸ Huisregels (versie april 2016, artikel 1.1)

⁹ Gedragscode (versie december 2014, artikel 2.2.4)

¹⁰ Bezoekersreglement (versie mei 2011, artikel 34)

Met opmerkingen : In sommige gevallen kan de verbinding met een religieuze instelling juist ertoe leiden dat de integratie van een bewoner belemmerd wordt. Men komt dan in een omgeving waar slecht Nederlands gesproken wordt en tradities van het land van herkomst een prominenter rol spelen dan de spelregels van de Nederlandse samenleving.

- Beheer en onderhoud een goede sociale kaart van de (religieuze) organisaties in de omgeving van de locatie. Nodig organisaties uit om hun gegevens aan te leveren en te laten updaten met uitnodigingen en aankondigingen van bijeenkomsten. Het is aan de locatie waar en hoe deze informatie getoond wordt aan de bewoners. Dit kan bijvoorbeeld zijn op een Informatiemuur, bij de Infobalie of bij de Receptie;
- Zorg voor goede presentatie van de sociale kaart op de digitale bewonersinformatiesite [MyCOA](#);
- Organiseer periodiek bijeenkomsten waarop alle lokale (religieuze) organisaties, verenigingen, vrijwilligers etc. welkom zijn. Bewoners kunnen zo laagdrempelig in contact komen met organisaties om contacten te leggen, vragen te stellen, ervaringen uit te wisselen, etc. COA-medewerkers begeleiden de bijeenkomst en 'screenen' de bezoekers ('koffieochtend').

Wat kan een COA-medewerker doen bij spanningen

Veel religieuze uitingen van bewoners zijn juridisch niet verboden, maar zij kunnen toch spanningen op een locatie veroorzaken. Zodra een COA-medewerker (een vermoeden van) spanning vermoedt of constateert bij een bewoner in verband met religieuze activiteiten, gaat hij hierover in gesprek met alle betrokken partijen (net als bij conflicterende activiteiten van niet religieuze aard). Gezamenlijk wordt gezocht naar mogelijkheden en in de meeste gevallen leidt dat tot oplossingen waar alle partijen tevreden mee zijn. Een belangrijk punt hierbij is de zorgvuldige afweging van vrijheden in gevallen waarbij de religieuze vrijheid van de ene bewoner zou kunnen conflicteren met de vrijheden van een andere bewoner.

Belangrijk is ook dat COA-medewerkers op een locatie met elkaar in gesprek gaan en blijven om zo met elkaar een situatie waarin religie een rol speelt te analyseren en van een (creatieve) oplossing te voorzien.

Met opmerkingen : Ik adviseer dat wij deze rol niet op ons moeten nemen. Want het controleren van de inhoud van deze bijeenkomsten is erg lastig. Uit de praktijk weet ik dat religieuze organisatie erg fanatiek kunnen zijn, waardoor de hoeveelheid aan bijeenkomsten groot zal zijn. Bovendien is het nu zo dat religieuze organisatie nu bewoners zelf meenemen voor bijeenkomsten. Het organiseren van dit soort bijeenkomsten op de locaties kan erg gevoelig zijn. Wij hoeven het organiseren van dergelijke bijeenkomsten niet te verbieden, maar we hoeven het ook niet te faciliteren.

3. Praktijkvoorbeelden op COA-locaties

In dit hoofdstuk staat een aantal voorbeelden uit de praktijk van COA-locaties. Waar mogelijk worden de voorbeelden voorzien van een handelingsadvies. Deze adviezen zijn soms algemeen gesteld, zodat locaties in de concrete situatie door een nadere afweging tot een bevredigende oplossing voor alle partijen kunnen komen.

3.1 Posters en folders religieuze organisaties

Situatie: Zijn posters en folders van religieuze organisaties toegestaan op een locatie (met informatie over de organisatie zelf, uitnodigingen voor diensten etc.)?

Posters en folders zijn toegestaan op een COA-locatie. Wel is voor het verspreiden van folders of het ophangen van posters op een locatie toestemming nodig van de locatiemanager (conform bezoekersreglement¹¹). De locatiemanager bepaalt zelf of en welke folders en posters hij toelaat op zijn locatie. Hij kan zich daarbij beroepen op zijn verantwoordelijkheid om de veiligheid en leefbaarheid op locatie te waarborgen.¹² Posters en folders kunnen *niet* geweigerd worden met een beroep op neutraliteit. Deze religieuze neutraliteit betekent namelijk dat het COA *alle* religieuze instellingen evenveel ruimte geeft om posters en flyers beschikbaar te stellen.

Sommige religieuze organisaties zijn actiever in het aanbieden van folders en posters dan anderen. Het is de verantwoordelijkheid van de organisaties zelf om deze materialen aan het COA aan te bieden.

Inhoud van folders en posters

Het huidige beleid zegt dat er op posters en folders geen religieuze boodschap mag staan. In de Nederlandse samenleving is het echter wel gebruikelijk om folders en posters met een religieuze boodschap uit te delen of op te hangen. Strafbare uitingen kunnen worden voorgelegd aan de politie. Uitingen hoeven echter niet per se strafbaar te zijn, om toch ongewenst te zijn. Zoals posters waarop een religieuze organisatie een negatieve tekst vermeldt over een andere religie.

Suggesties voor het omgaan met deze situatie:

- wijs een wand aan voor posters van externe partijen, zoals religieuze organisaties, en een tafel daarbij waarop folders kunnen worden neergelegd;
- sta alleen posters en folders toe met Nederlandse of Engelse tekst, tenzij de taal duidelijk begrepen wordt door een COA-medewerker.

3.2 Religieuze bijeenkomsten of feesten op een COA-locatie

Situatie: Mogen bewoners religieuze bijeenkomsten of feesten houden op een locatie?

Met opmerkingen [: Christelijke organisaties zijn in praktijk veel nadrukkelijker aanwezig op de locaties. Het is dan ook te verwachten dat vele posters en promotie materiaal de indruk wekt bij de bewoners dat zij aangezet worden tot het bekeren naar Christendom. Dit doet dan inbreuk op de neutraliteit van COA.

¹¹ Bezoekersreglement (versie mei 2011 artikel 35).

¹² Blijkt uit navraag bij COA-juristen en afdeling Communicatie.

Het COA verwijst een bewoner voor het houden of bijwonen van een religieuze bijeenkomst/feest naar religieuze instellingen buiten de locatie. Dit kan namelijk de participatie en/of integratie van een bewoner in de Nederlandse samenleving vergroten.

Het kan voorkomen dat een bewoner onvoldoende aansluiting vindt bij bestaande religieuze instellingen. Bijvoorbeeld vanwege de taal of omdat een bepaalde religieuze stroming niet aanwezig is in de regio. Het COA kan dan helpen met het zoeken naar een ruimte buiten de COA-locatie voor het organiseren van een religieuze bijeenkomst/feest.

Als het niet lukt om ruimte buiten de COA-locatie te vinden, kan het COA een ruimte op de locatie beschikbaar stellen. Het COA kan dan de eis stellen dat de bijeenkomst/feest voor iedereen toegankelijk is. Hierbij kunnen ook vertegenwoordigers van religieuze organisaties aanwezig zijn.

Het COA is niet verplicht om ruimte beschikbaar te stellen voor religieuze activiteiten. Uiteraard blijven de op de locatie geldende voorschriften, zoals over brandveiligheid, ook voor religieuze bijeenkomsten/feesten van kracht.

Er is geen juridische basis om religieuze bijeenkomsten/feesten binnen de COA-locaties te verbieden.

Noot: als een bewoner op zijn eigen kamer met enkele andere bewoners samen wil bidden, is het niet wenselijk om dit te weigeren of te controleren.

3.3 Activiteiten door religieuze organisaties

Situatie: Mag een religieuze organisatie activiteiten organiseren op een COA-locatie?

Iedere organisatie (religieus of niet religieus) mag activiteiten organiseren op een COA-locatie, *mits* de locatiemanager hiervoor toestemming geeft (conform zoals in par. 3.1). De activiteiten moeten voor alle bewoners toegankelijk zijn. Het uitdelen van presentjes of traktaties is toegestaan, zolang ze bedoeld zijn voor alle bewoners.

3.4 Gebedsruimte

Situatie: Is het COA verplicht om een ruimte op een locatie voor gebed of andere religieuze activiteiten te reserveren?

Het COA is niet verplicht om een dergelijke ruimte beschikbaar te stellen voor religieuze activiteiten. Als het COA zo'n ruimte wel beschikbaar stelt, kan zij de eis stellen dat de ruimte voor iedereen toegankelijk is. Ook kan zij er dan een 'beziensruimte' van maken, waar bewoners zich op verschillende momenten van de dag in stilte kunnen terugtrekken, om religieuze of andere redenen.

Uiteraard blijven de op de locatie geldende voorschriften, zoals over brandveiligheid, ook voor het gebruik van dergelijke ruimtes van kracht.

Er is geen juridische basis om een dergelijke ruimte binnen een locatie te verbieden.

3.5 Meldplicht en feestdagen

Op Nederlandse nationale feestdagen vervalt de meldplicht. Sommige nationale feestdagen zijn ook een christelijke feestdag. De meldplicht vervalt *niet* op feestdagen van andere religieuze tradities, omdat dat geen nationale feestdagen zijn.

3.6 Kerstboom

In de kerstperiode mag er op de COA-locaties een kerstboom geplaatst worden. Dit is geen uiting van christelijk geloof, maar een culturele gewoonte. Het plaatsen van een kerststal is echter niet gepast, omdat dit de indruk kan wekken dat het COA een christelijke organisatie is.

3.7 Af- of voorkeuren voor bepaalde COA-medewerkers

Situatie: Mag een bewoner eisen dat hij – op grond van zijn religieuze overtuigingen – alleen – of juist niet - geholpen wordt door een bepaalde COA-medewerker?

Het COA gaat niet in op verzoeken van bewoners om alleen - of juist niet - geholpen te worden door medewerkers van een bepaald geslacht of met een bepaalde seksuele geaardheid, huidskleur, politieke gezindheid of religie.

Alleen voor sekse-voorkeur bestaat enige ruimte¹³: het verzoek van een vrouwelijke bewoner om met een vrouwelijke COA-medewerker over een privéaangelegenheid te spreken kan ingewilligd worden.

3.8 Uitdrijving bij bezetenheid (het 'Boze Oog')

Situatie: Hoe om te gaan met een bewoner die meent dat hij (of een ander) bezeten is door het 'Boze Oog'?

Mensen die bezeten zijn door het 'Boze Oog' kunnen in zichzelf keren en in trance raken. Om mensen te genezen van het 'Boze Oog' worden vaak rituelen uitgevoerd zoals het voorlezen van Bijbelteksten en het bespreken van de 'bezetene' met gewijd water. Methoden zoals het slaan van de 'bezetene' met een Bijbel of een houten kruis of het onder dwang toedienen van vloeistoffen via neus en/of mond komen echter ook voor. Deze rituelen zijn niet toegestaan, zij kunnen gevaar opleveren voor 'bezetene', bewoners en medewerkers.

Suggestie: Een COA-medewerker kan dit signaal van 'bezetenheid' van een bewoner delen met het GC A omdat er mogelijk sprake is van medische en/of GGZ-problematiek.

3.9 Sociaal-religieuze druk

Situatie: Bewoners kunnen nadelige gevolgen ervaren van religieuze uitingen op locatie.

¹³ Dit advies volgt het standpunt van de Koninklijke Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG). Zie de notitie *Standpunt KNMG over vrije artskeuze*, Utrecht, 7 februari 2008.

De vrijheid van religie van de ene bewoner kan op gespannen voet staan met de vrijheid van een andere bewoner.

Voorbeeld: een ex-moslim wil zijn atheïstische levensovertuiging geheim houden uit angst voor vergelding door islamitische medebewoners. Als moslims een religieuze bijeenkomst houden op de locatie kan de ex-moslim zich verplicht voelen om aan die bijeenkomst deel te nemen om de schijn op te houden dat hij nog steeds moslims is.

COA-medewerkers moeten alert zijn bij het signaleren van dit soort situaties en hier vanuit hun professionele kwaliteiten en handelingsperspectief op acteren. Hierbij kan ook gedacht worden aan het faciliteren van overplaatsing naar een andere locatie.

3.10 Gebedsoproepen

Situatie: Mag een bewoner een gebedsoproep laten horen (bijvoorbeeld via zijn telefoon) zodat hijzelf en/of zijn medebewoners weten dat het tijd is voor gebed?

Deze religieuze uiting valt onder de vrijheid van religie.

Het COA mag regels opstellen over de duur en het geluidsniveau van gebedsoproepen. Om te beoordelen of er sprake is van bovenmatig geluid kan onder meer gekeken worden naar frequentie, duur, tijdstip, geluidssterkte en bereik van de oproep.

Gebedsoproep binnen een bewonerseenheid

Binnen een bewonerseenheid kan de ene kamerbewoner last hebben van de gebedsoproep van een andere kamerbewoner. De vrijheid van religie van de een, conflicteert dan met vrijheden van de ander. Uiteraard gaan partijen – waar nodig onder begeleiding van het COA – met elkaar in gesprek om te bekijken welke oplossingen mogelijk zijn.

3.11 Besnijdenis van kinderen

Situatie: Mag een bewoner zijn kind laten besnijden?

Besnijdenis van meisjes is in Nederland verboden.

Als een bewoner zijn zoon wil laten besnijden, verwijst de COA-medewerker hem door naar GC A. GC A geeft voorlichting over besnijdenis(klinieken).